

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

КАЧМАРИК ХРИСТИНА ВАСИЛІВНА

УДК 159.922.76 – 053.4

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
АУТИЧНИХ ДІТЕЙ У ДОШКІЛЬНІЙ УСТАНОВІ**

19.00.08 – спеціальна психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Львівському національному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент
Островська Катерина Олексіївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри психології.

Офіційні опоненти доктор психологічних наук, професор
Шульженко Діна Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри психокорекційної педагогіки;

кандидат психологічних наук
Логвінова Ірина Петрівна
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії інтенсивної педагогічної корекції.

Захист відбудеться «26» червня 2015 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26. 053. 23 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «25» травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції демократизації України передбачають формування гуманістично спрямованого суспільства. Структурування у суспільних відносинах має враховувати наявність в ньому осіб з психофізичними вадами та формування позитивного адекватного ставлення до будь-яких проявів людей з різними типами порушень і нозологій. Дана теза безпосередньо стосується і дітей з аутичним спектром порушень, що визначається, перш за все, вивіренням оптимальної допомоги таким дітям (Д. Шульженко, О. Аршатська, О. Баєнська, В. Башина, М. Веденіна, К. Лебединська, І. Мамайчук, О. Нікольська), ранньою діагностикою (Я. Бікшаєва, О. Дружинська, М. Ліблінг, І. Марцинковський).

Доведено (К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, Д. Шульженко), що з різних видів позитивного впливу, з метою розвитку аутичних дітей, вирізняється психологічний супровід, який забезпечує повний спектр корекційно-реабілітаційних заходів (Д. Давсон, Є. Іванов, Д. Ісаєв, І. Костін, Д. Мансон, А. Чуприков).

Слід зазначити, що вивчення дітей з різними проявами аутичних порушень, було спрямовано, переважно, на дослідження питань ранньої діагностики і корекції порушень психічного розвитку (В. Башина, Д. Давсон, Є. Іванов, Д. Ісаєв, І. Костін, Д. Мансон, А. Чуприков); з'ясування особливостей психічного розвитку цих дітей (О. Баєнська, Б. Беттельхейм, В. Каган, К. Лебединська, М. Ліблінг, І. Логвінова, О. Нікольська, К. Островська, Д. Шульженко). Особлива увага приділена розробці ефективних шляхів корекції розладів психічних сфер: емоційно-вольової, особистісної та пізнавальної (О. Аршатська, І. Мамайчук, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, Д. Шульженко). Вивчення спілкування охоплювало, зокрема, вербальні та невербальні засоби (Н. Андрєєва, Н. Базима, І. Логвінова, Л. Нурієва). Отримані дані є достатньо вагомими, однак, у науковому розв'язанні і вивіреності даних щодо пошуку ефективних шляхів включення дітей означеної категорії до освітнього простору, відкритими залишається низка питань, що пов'язані з координацією впливу різних фахівців з метою ефективного розвитку дітей, наданням психологічної допомоги в умовах навчального закладу, ролі психолога в супроводі цих дітей у дошкільній установі.

Гуманістична парадигма сучасної спеціальної освіти зумовлює актуальність проблеми психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, оскільки наголошує на праві кожної людини на отримання освітніх послуг.

Разом з тим, вивчення аутичних дітей у межах дошкільних закладів цілеспрямовано не проводилось, досконало не вивчався зміст психологічного супроводу, без якого неможливо досягнути необхідного рівня розвитку.

Вищевикладене визначає актуальність дослідження психологічного супроводу аутичних дітей в дошкільних установах.

Актуальність зазначеної проблеми, її недостатнє теоретичне і практичне вивчення зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Особливості психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри психології Львівського національного університету імені І. Франка за напрямом «Багатовимірність особистості: психологічний ракурс». Тема дослідження затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені І. Франка (протокол № 25/4 від 28. 04. 2014) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 7 від 30. 09. 2014).

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей психологічного супроводу аутичних дітей дошкільного віку.

Відповідно до поставленої мети визначені наступні **завдання** дослідження:

1. Визначити та обґрунтувати вихідні теоретичні засади дослідження особливостей психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі.
2. Розробити та експериментально перевірити методику діагностики ефективності психологічного супроводу та актуального рівня розвитку аутичних дітей.
3. Обґрунтувати структуру, критерії та емпірично визначити сутність впливу психологічного супроводу на актуальний рівень аутичних дітей дошкільного віку.
4. Розробити, обґрунтувати та апробувати психологічну модель оптимізації психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі.

Об'єкт дослідження – психологічний супровід аутичних дітей.

Предмет дослідження – психологічний супровід аутичних дітей в дошкільній установі.

Методологічною та теоретичною основою дослідження виступили: системний та діяльнісний підходи до вивчення особистості (Б. Ананьєв, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Максименко); культурно-історична концепція психічного розвитку (Л. Виготський); теорія компенсації (М. Ярмаченко); положення про цілісний та комплексний підхід до вивчення розвитку когнітивних процесів (В. Бондар, В. Синьов, Є. Синьова); теорія взаємозв'язку процесів розвитку навчання і виховання (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Фомічова); нейропсихологічні основи розуміння розладів аутистичного спектру (Т. Ахутіна, О. Лурія); теорія ослаблення центрального зв'язування (U. Frith); теорія гуманістичного підходу до здійснення психолого-педагогічної допомоги (С. Байрон-Кохен, Дж. Пайвен, В. Тарасун).

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано наступні методи:

- *теоретичні*: аналіз, порівняння, синтез, систематизація, моделювання, узагальнення теоретичних та експериментальних даних;

- *емпіричні*: констатувальний, формувальний, контрольний експерименти, анкетування, інтерв'ювання, бесіда, тестування, аналіз продуктів діяльності, спостереження, метод експертних оцінок;

- *статистичні*: методи обробки експериментальних даних (факторний, дискримінантний, дисперсійний та кореляційний аналіз, порівняльний аналіз Шеффе, t-критерій Стьюдента).

Уточнено специфічні прояви пізнавальної діяльності у процесі розвитку аутичних дітей.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалось на базі дошкільного навчального закладу компенсуючого типу № 165 м. Львова, Благодійного фонду «Відкрите серце» м. Львова, Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Міжнародної громадської організації «Фонд допомоги дітям з синдромом аутизму «Дитина з майбутнім» м. Києва, громадської організації «Справа Кольпінга в Україні» м. Чернівці. Експериментом було охоплено по 100 психологів, логопедів, вихователів, учителів-дефектологів, 144 батьків та 139 дітей віком від 3 до 7 років: 77 дітей – з аутизмом, 32 – із затримкою психічного розвитку; 30 дітей - з нормативним.

Наукова новизна і теоретична значущість одержаних результатів полягає у тому, що:

- *вперше* розкрито особливості психологічного супроводу аутичних дітей в умовах дошкільної установи, визначено його компоненти, чинники та критерії ефективності; розроблено й апробовано багатоаспектну систему психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі, виділено етапи її впровадження; визначено особливості психологічної діагностики, корекційного та психотерапевтичного впливу, психологічної підтримки, консультування та моніторингу їх ефективності, як компонентів психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі; модифіковано, адаптовано та перевірено надійність методики «Карта спостереження» для диференційної діагностики аутичних дітей;

- *розширені та поглиблені* наукові дані про психологічні особливості дітей з різним ступенем аутизму; особливості диференційної діагностики аутизму та затримки психічного розвитку;

- *набули подальшого розвитку* знання про специфічні прояви пізнавальної діяльності у процесі розвитку аутичних дітей.

Практичне значення дослідження полягає у авторській розробці методики діагностики ефективності психологічного супроводу, удосконаленні методів вивчення дітей дошкільного віку з аутизмом, деталізації комплексного підходу в поетапності застосування методик; модифікації та вивіреності окремих методів обстеження аутичних дітей («Карта спостереження»).

Розроблену модель психологічного супроводу доцільно використовувати у навчально-виховному процесі спеціальних дошкільних установ, в яких перебувають аутичні діти.

Окреслені залежності між змістом психологічного супроводу та актуальним і найближчим рівнем розвитку дошкільників із аутизмом збагатили

науково-методичну базу практичної діяльності психологів, доповнили зміст програм підготовки фахівців у галузі корекційної освіти та спеціальної психології зі спецкурсів, спецсемінарів та дисциплін: «Логопедія», «Спеціальна психологія», «Корекційна психопедагогіка», «Диференційоване оцінювання в інклюзивній школі».

Особистий внесок автора у працях, написаних у співавторстві, полягає у визначенні загальної ідеї психологічного супроводу аутичних дітей упродовж навчання, розробки змісту роботи психолога у процесі їх психологічного супроводу в дошкільній установі [6 – 50%; 7 – 50%]; у розробці методики діагностики порушень у дітей аутичних та зі затримкою психічного розвитку; у визначенні основних принципів та концепції комплексної допомоги аутичним дітям, психолого-педагогічних методів допомоги дітям та членам їх родин [5 – 50%; 11 – 50%; 12 – 50%]; у постановці завдань дослідження, концепції розвитку інтелекту дітей із аутизмом [4 – 50 %; 13 – 50%].

Апробація та впровадження результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися і були схвалені на 3 міжнародних наукових конференціях: «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2011 р.), «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2012 р.), «Соціальна адаптація дорослих осіб з порушенням розвитку» (Львів, 2012 р.); на 8 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика» (Кам'янець-Подільський, 2011 р.), «Стан виконання концепції соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю» (Київ, 2011 р.), «Стан та перспективи розвитку системи адаптації інвалідів з розумовою відсталістю» (Київ, 2009 р.), «Треті сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012 р.), «Людина з обмеженими можливостями: соціально-психологічний та культурний виміри» (Львів, 2014 р.), «Права осіб із спектром аутистичних порушень: освітні, соціальні та медичні послуги» (Львів, 2013 р., 2014р.), а також на звітно-наукових конференціях викладачів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2010 – 2013 р.р.); на науково – практичних семінарах: «Досвід закладів освіти міста Львова щодо впровадження концепції інклюзивного навчання. Реалії, проблеми, перспективи» (Львів, 2011 р.), «Диференційоване оцінювання та диференційоване викладання в інклюзивній школі» (Київ, 2011 р.), «Індивідуальна програма навчання дітей зі спектром аутистичних порушень» (Київ, 2013 р.); на міжнародній літній школі: «Індивідуальні навчально-терапевтичні програми у вихованні учнів з особливими потребами» (Варшава, 2011 р.).

Результати дослідження **впроваджено** в освітньо-корекційний процес дошкільного навчального закладу компенсуючого типу №165 м. Львова (довідка №142 від 22.01.2015 р.); Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка №2607 від 21.01.2015 р.); Міжнародної громадської організації «Фонд допомоги дітям з синдромом аутизму «Дитина з майбутнім», м. Київ (довідка №30 від 30.01.2015 р.);

громадської організації «Справа Кольпінга в Україні», м. Чернівці (довідка № 105 від 30. 11. 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 13 публікаціях, з яких 6 одноосібних статей та 7 – у співавторстві. Поміж одноосібних статей 4 опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 1 - у зарубіжному періодичному виданні та 1 - у матеріалах конференції.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменування, з них 24 іноземних), 20 додатків викладених на 89 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 296 сторінки, з них 208 сторінок основного тексту. Дисертація містить 16 таблиць та 16 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено мету і завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення здобутих результатів, відображено апробацію та впровадження результатів роботи, наведено дані про її структуру.

У першому розділі – **«Психологічний супровід як складова системи психологічної допомоги дітям з аутизмом»** присвячено аналізу психологічних досліджень з проблеми психологічного супроводу аутичних дітей, визначено зміст його компонентів, принципи та етапи реалізації.

Порівняння презентованих у сучасній світовій психологічній науці досліджень засвідчує достатню різноманітність у тлумаченні змісту поняття «психологічний супровід» (Е. Александровська, М. Бітянова, Е. Зеєр, М. Ільїна, Н. Курєнкова, І. Мамайчук, Ю. Слюсарев, Л. Шипіцина).

Узагальнення теоретичних та практичних учень про природу психологічного супроводу дало змогу встановити достатню відображеність означеної проблеми в роботах сучасників (А. Асмолова, О. Березіна, І. Дубровіної, І. Котової, С. Кривцова, А. Лідерса, О. Шиянова). Особливу увагу дослідники звертають на механізми, напрями, види, засоби та умови надання психологічної допомоги дітям, і зазначають, що психологічний супровід завжди спрямований на створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку, адаптації, емоційного благополуччя дитини. Водночас, у спеціальних психологічних дослідженнях осмислення проблеми психологічного супроводу представлене дослідженнями В. Кобильченко, О. Мастюкової, М. Семаго, В. Ткачової, Л. Шипіциної. У зв'язку з цим, дослідження психологічного супроводу аутичних дітей становить значний науково-практичний інтерес.

Особливого загострення означена проблема набуває стосовно аутичних дітей дошкільного віку. У дослідженнях наголошується на необхідності включення в освітнє середовище таких дітей, починаючи з дошкільного віку (О. Аршатська, О. Баєнська, В. Башина, М. Веденіна, К. Лебединська, М. Ліблінг, І. Мамайчук, О. Нікольська), оскільки залучення дитини з аутизмом

в освітній процес дошкільної установи сприятиме її ранній соціалізації, підготовці до навчання у школі.

За висновками О. Баєнської, М. Ліблінг, І. Мамайчук, Б. Мезібова, О. Нікольської, К. Островської, Е. Шоплера навчання та виховання аутичних дітей вимагає спеціально організованого та структурованого освітнього середовища, особливе місце в якому має належати психологічній допомозі. Дослідники зазначають, що психологічна допомога дітям з аутизмом сприяє формуванню у них адекватної поведінки та сприйняття оточуючої дійсності і не повинна обмежуватись консультуванням та психокорекцією, а її ефективність значною мірою залежить від впливу на соціально-психологічне середовище, яке оточує аутичну дитину. Реалізація зазначених положень можлива у процесі психологічного супроводу, що інтенсивно впроваджується в систему психологічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку в останнє десятиріччя (Г. Бардієр, М. Бітянова, В. Бондар, Л. Вавіна, О. Василькова, К. Глущенко, Л. Гречко, М. Гринчук, М. Деркач, В. Засенко, М. Качан, І. Кобзарьова, В. Кобильченко, В. Петровський, І. Рамазан, І. Родигіна, В. Синьов, В. Соколов, Т. Череднікова, Д. Шульженко).

Доведено, що ефективність психологічного супроводу аналізується через врахування окремих показників розвитку дитини з аутизмом засобами діагностики рівня розвитку психічних процесів, оцінку батьками дітей результативності наданої корекційної допомоги (Ю. Галлямова, Р. Дем'яничук, А. Хилько, Л. Шипіцина, Н. Яковлева).

Встановлено, що важливу роль у психологічному супроводі відіграє психологічна діагностика, яка спрямована на визначення найефективнішого освітнього маршруту та при повторному проведенні дозволяє відстежити динаміку психічного розвитку аутичної дитини (М. Бітянова, Я. Бікшаєва, О. Дружинська, І. Марцинковський, О. Романчук).

Г. Аспергер, О. Баєнська, Л. Каннер, А. Леслі, К. Лебединська, М. Ліблінг, С. Мнухін, К. Островська, Р. Райхлер, Е. Шоплер, Д. Шульженко, М. Sekulowicz, В. Winczura визначають аутизм як загальний розлад розвитку дитини з порушеннями: соціальної взаємодії, комунікації, та поведінки, які зумовлені, зокрема, змінами у динаміці і механізмах формування ігрової та навчальної діяльності, фізичного, сенсорного, пізнавального, мовленнєво-комунікативного, соціально-морального та емоційно-ціннісного розвитку.

Теоретичний аналіз досліджень дозволяє стверджувати, що психологічний супровід у системному підході є достатньо вивченим у контекстах: а) організації корекційного впливу на науково вивірених засадах (Е. Александровська, Г. Бардієр, О. Козирева, Н. Куренкова, І. Рамазан і Т. Череднікова), б) розмежування завдань в освітніх закладах (М. Бітянова, С. Духновський, О. Казакова), в) орієнтації на характер психофізичного розвитку (О. Василькова, М. Гринчук, М. Ільїна, І. Мамайчук, І. Родигіна), г) вікових проявів (М. Деркач, В. Кобильченко).

Слід зазначити, що систематизація досліджень, присвячених психологічному супроводу та його впливу на розвиток аутичних дітей, свідчить

про недостатній рівень розробленості даної проблеми, як стосовно теоретико-методологічних, так і практичних завдань щодо здійснення психологічного супроводу в дошкільних установах, що зумовило необхідність його експериментального вивчення.

У другому розділі **«Особливості впливу психологічного супроводу на розвиток аутичних дітей»** - сформульовані, науково вивірені і експериментально перевірені вимоги щодо використання методики діагностики особливостей психологічного супроводу та рівня розвитку аутичних дітей, надано кількісний і якісний аналіз даних за результатами проведеного констатувального експерименту.

Констатувальний експеримент було спрямовано на: визначення особливостей психічного розвитку дітей з різним ступенем аутизму та виявлення чинників ефективності психологічного супроводу даних дітей. Дослідження проводилось у три етапи: первинна діагностика, поглиблена діагностика, розробка індивідуальної програми розвитку дитини на основі аналізу отриманих результатів.

У відповідності з метою дослідження було застосовано такі експериментальні методики: авторські опитувальники для батьків, психологів, логопедів, вихователів, учителів-дефектологів; модифіковану методику «Карта спостереження» М. Вронішевського адаптовану І. Островським, К. Островською, Х. Качмарик; шкалу тестів розумового розвитку А. Біне – Т. Сімона (варіант Л. Термена); комплексну нейропсихологічну методику діагностики дітей дошкільного віку (О. Лурія для визначення загальної характеристики дитини: обізнаності в особистих даних, адекватності, критичності, обстеження рухів і дій, гнозису, мовлення, інтелекту, пам'яті); зорово-моторний гештальт-тест Л. Бендер; шкалу оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS), «Психолого - освітній профіль PEP-R».

Аналіз результатів вивчення психологічного супроводу аутичних дітей свідчить, що його ефективність залежить від таких показників як: психологічний зміст, координованість учасників та складників, логічна послідовність здійснюваного впливу. Виявлено 3 види психологічного супроводу: «цілеспрямований, координований, послідовний», «частковий, різноспрямований, довільний», «фрагментарний, хаотичний, розбалансований». Викладені види характеризуються конкретними показниками. Першому притаманні: а) повна адекватна діагностика ступеня аутистичного порушення, обґрунтоване прогнозування темпу розвитку; б) прогнозування корекційного впливу з урахуванням всіх складників супроводу, сукупно-цілеспрямований проект участі всіх учасників впливу на розвиток дитини; в) постійність і логіко-нозологічна послідовність щодо відбору і реалізації оптимальних психологічних технологій та технік. «Частковий, різноспрямований, довільний» має такі ознаки як: а) діагностика ступеня аутистичного порушення, прогнозування темпу розвитку без встановлення причинно-наслідкових зв'язків; б) прогнозування корекційного впливу з урахуванням окремих складових психологічного супроводу, розробка проекту участі основних

учасників впливу на розвиток дитини; в) непослідовність здійснення психологічного супроводу щодо відбору і реалізації психологічних технологій та технік. «Фрагментарному, хаотичному, розбалансованому» виду властива: а) вибіркова діагностика ступеня аутистичного порушення, темп розвитку прогнозується, ґрунтуючись на даних не пов'язаних між собою, б) недостатня вивіреність корекційного впливу без аргументації у врахуванні деяких, недостатніх складників психологічного супроводу, залучення до нього певних учасників впливу на розвиток дитини; в) нерегулярність здійснення психологічного супроводу щодо відбору психокорекційних технологій та технік.

За результатами експерименту було виокремлено три групи аутичних дітей: перша нараховувала 17 % дітей з окремими проявами аутичних порушень, друга складалась з 58 % дітей з легким (або помірним) ступенем, третя група – 25 % дітей з тяжким ступенем аутизму, які вирізняються за психологічними характеристиками. Розподіл аутичних дітей за ступенем порушень в залежності від існуючого супроводу надано у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл дітей дошкільного віку за ступенем аутичних проявів у залежності від характеру психологічного супроводу

Вид психологічного супроводу	Ступені та відсоткові показники аутичних дітей		
	окремі прояви 17 %	легкий 58 %	тяжкий 25 %
Цілеспрямований, координований, послідовний	14, 96	5, 25	8, 35
Частковий, різноспрямований, довільний	1, 52	32, 34	1, 11
Фрагментарний, хаотичний, розбалансований	0, 52	20, 41	15, 54

Кількісні дані свідчать про те, що аутичні діти з окремими проявами отримали в переважній більшості (14, 96 %) кваліфікований психологічний супровід. По відношенню до значної кількості дітей легкого і тяжкого ступеня (відповідно 20, 41 % і 15, 54 %) здійснювався неефективний психологічний супровід. Тобто, надані в таблиці дані підтверджують припущення про те, що динаміка рівня розвитку аутичних дітей значною мірою залежить від професійності психологічного супроводу.

Особливої уваги заслуговує аналіз даних, пов'язаних з виявленням у процесі констатувального експерименту особливостей психічного розвитку аутичних дітей. Проаналізувавши психологічні особливості дітей з різним ступенем аутизму, виявлено, що представники трьох груп демонструють як незначні, так і помірні чи значні відхилення в різних сферах психічного

розвитку. Так, діти з легким (помірним) ступенем аутизму за станом психічного розвитку в одних випадках характеризуються показниками норми розвитку, в інших – незначними, помірними або значними відхиленнями. У групі дітей із тяжким ступенем аутизму не зафіксовано нормативних показників.

Встановлено, що представники першої групи (з окремими проявами аутичних порушень) мають вищі показники у порівнянні з дітьми з легким і тяжким ступенями за всіма параметрами ($p < 0,05$ (за Стьюдентом)). У дітей другої (легкої) та третьої (тяжкої) груп істотних відмінностей не виявлено за такими ознаками: за обізнаністю у власних даних, адекватністю, критичністю, гнозисом, експресією емоцій, настроєм, проявами агресивної та аутоагресивної поведінки. Значні відмінності виявлені за рівнем розумового розвитку, однак, у дітей, віднесених до легкої і тяжкої груп, констатована наявність спільних труднощів у встановленні причинно-наслідкових зв'язків (розумінні змісту малюнків та текстів), здійснення умовиводів (за аналогією), класифікації (виконання завдань на виключення предметів). Суттєві відмінності спостерігаються між трьома виділеними групами дітей стосовно загальної та дрібної моторики, зорово-рухової координації, рівноваги та латералізації, сенсорних реакцій, мовлення (вимова, продукування і розуміння простих і складних речень). Установлені відмінності ґрунтувались на кількісних даних проаналізованих за методом однофакторного дисперсійного аналізу з порівнянням середніх (за статистикою Шефе).

За результатами психологічної діагностики за «Картою спостереження» було здійснено розвідувальний факторний аналіз, та виокремлено три латентні фактори, які пояснюють понад 62,5% сукупної дисперсії емпіричних даних, це фактори «порушення активізації пізнавальних процесів аутичної дитини», «порушення встановлення емоційного контакту спеціалістів з аутичною дитиною», «порушення сенсорної інтеграції аутичних дітей». Доведено, що виокремлені фактори визначають пріоритетні сфери розвитку дитини, що зумовлюють вибір засобів психологічної корекції. У дітей з легким (помірним) ступенем аутизму спостерігається вищий рівень активізації пізнавальних психічних процесів, встановленні емоційного контакту та сенсорній інтеграції.

На основі кореляційного аналізу встановлено взаємозалежні показники з ступенем аутизму: тісний обернений взаємозв'язок ступеня аутизму з рівнем розумового розвитку дитини; прямі кореляції ступеня аутизму з такими факторами: «порушення активізації пізнавальних процесів аутичної дитини», «порушення встановлення емоційного контакту спеціалістів з аутичною дитиною» та «порушення сенсорної інтеграції аутичних дітей»; кореляції ступеня аутизму з такими сферами: «загальна характеристика дитини: обізнаність у власних даних, адекватність, критичність», «рухи і дії», «гнозис», «мовленнєві функції», «пам'ять», «інтелект», «здатність до просторової організації стимульного матеріалу і зорово – моторної координації». Визначений кореляційний зв'язок ступеня аутизму з рівнем розумового розвитку дозволяє трактувати рівень розумового розвитку як додатковий

критерій оцінювання рівня функціонування дитини. Аналіз кореляційних зв'язків використано в побудові корекційної програми.

Суттєві відмінності у дітей з аутизмом та затримкою психічного розвитку виявлено за такими параметрами, як: ступінь аутизму, порушення сенсорної інтеграції, рухи і дії, порушення активізації пізнавальних психічних процесів. Експериментальним шляхом встановлено параметри, що можуть бути додатково використані для диференційної діагностики дітей з аутизмом, із затримкою психічного розвитку та нормативним розвитком: ступінь аутизму, порушення сенсорної інтеграції, рухи і дії, рівень розумового розвитку дитини, порушення активізації пізнавальних психічних процесів; гнозис, здатність до просторової організації стимульного матеріалу.

Експериментальні дані дозволили віднести методика «Карта спостереження», у сукупності з іншими, до допоміжних (за статистикою альфа Кронбаха становить 0,946) для визначення коректності класифікації трьох груп дітей (загальний відсоток коректності класифікації становить 93,6%).

Отже, за результатами аналізу даних констатувального експерименту, визначено особливості психічного розвитку дітей з різним ступенем аутизму, встановлено широкий спектр порушень аутичних дітей: від норми розвитку в деяких сферах до незначних, помірних і значних відхилень незалежно від ступеня аутизму, та встановлені показники, за якими спостерігаються суттєві відмінності психічного розвитку цих дітей залежно від ступеня аутизму. За результатами психологічної діагностики виокремлені фактори, що визначають пріоритетні сфери розвитку дитини: «порушення активізації пізнавальних процесів аутичної дитини», «порушення встановлення емоційного контакту спеціалістів з аутичною дитиною», «порушення сенсорної інтеграції аутичних дітей», що зумовлюють вибір засобів психологічної корекції, та визначено чинниками ефективності психологічного супроводу. Описані особливості психічного розвитку дітей означеної категорії та визначені чинники ефективності психологічного супроводу підтверджені статистично перевіреними даними, детальний аналіз яких наведено в дисертації.

Узагальнення експериментальних даних та теоретичний аналіз досліджень із зазначеної проблеми дали підстави визначити психологічний супровід аутичних дітей у дошкільній установі як професійну діяльність практичного психолога, спрямовану на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють їх оптимальному розвитку. Психологічний супровід має певну модель його реалізації і є складовою частиною групової роботи колективу фахівців.

Узагальнення результатів дослідження засвідчує складні специфічні особливості психічного розвитку дошкільників з аутизмом, що зумовлює необхідність моделювання ефективного психологічного супроводу, якому присвячений третій розділ дисертаційного дослідження.

У третьому розділі - **«Оптимізація психологічного супроводу дітей з аутизмом у дошкільній установі»** обґрунтовано систему психологічного

супроводу аутичних дітей у дошкільній установі, визначено напрями та етапи її впровадження, розроблена модель психологічного супроводу, представлено результати формувального та контрольного експериментів.

Метою розробки системи психологічного супроводу було створення умов для оптимізації розвитку особистості, збереження психічного здоров'я, розвитку комунікативних здібностей, інтеграції аутичної дитини у суспільство в умовах дошкільної установи.

Основними завданнями формувального експерименту з оптимізації психологічного супроводу визначено: здійснення ранньої психологічної діагностики та визначення на її основі варіантів корекційно-розвивальної роботи з дитиною; психологічне консультування, психотерапевтична взаємодія та психологічна підтримка батьків і педагогів; розвиток співпраці між дитиною, батьками, педагогами та фахівцями (психологом, учителем-дефектологом, вихователем, логопедом) з метою спільного пошуку шляхів вирішення проблем; систематичний моніторинг ефективності психологічного супроводу розвитку дитини.

У відповідності з метою та завданнями дослідження, реалізація системи психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі передбачала дотримання таких *принципів*: індивідуального підходу, безперервності, комплексності (мультидисциплінарності) психологічного супроводу, особистісно-орієнтованого підходу.

Відповідно виділеним принципам розроблена система психологічного супроводу дітей з аутизмом передбачала такі напрями психологічної роботи: діагностику, консультування, корекцію, психотерапевтичну взаємодію, психологічну підтримку, моніторинг ефективності психологічного супроводу аутичної дитини. Ця структура у вигляді моделі надана у рис. 1.

Зазначені напрями об'єднано у трьох блоках: діагностичному, змістовому та моніторинговому, які виконують сенсорно-інтегративну, організаційно-корекційну та оцінювальну-рефлексивну функції.

Діагностичний блок передбачав створення передумов для забезпечення психологічного супроводу, виконання індивідуальних програм корекції розвитку і був спрямований на діагностику перцептивних та когнітивних характеристик психічного розвитку дитини. Завданнями цього блоку було визначено такі: налагодити контакт з батьками та дитиною; визначити актуальний рівень розвитку дитини та зони її найближчого розвитку; розробити індивідуальну корекційну програму розвитку; ухвалити спільне рішення (з фахівцями і батьками) щодо подальшого освітнього маршруту дитини.

Змістовий блок системи психологічного супроводу аутичних дітей містив диференційовану програму з:

1) психологічного консультування (проводилось в індивідуальній формі: психолог – батьки, психолог – фахівець (учитель-дефектолог, логопед), психолог – педагог (вихователь), та груповій: психолог – батьки – фахівці – педагог-вихователь);

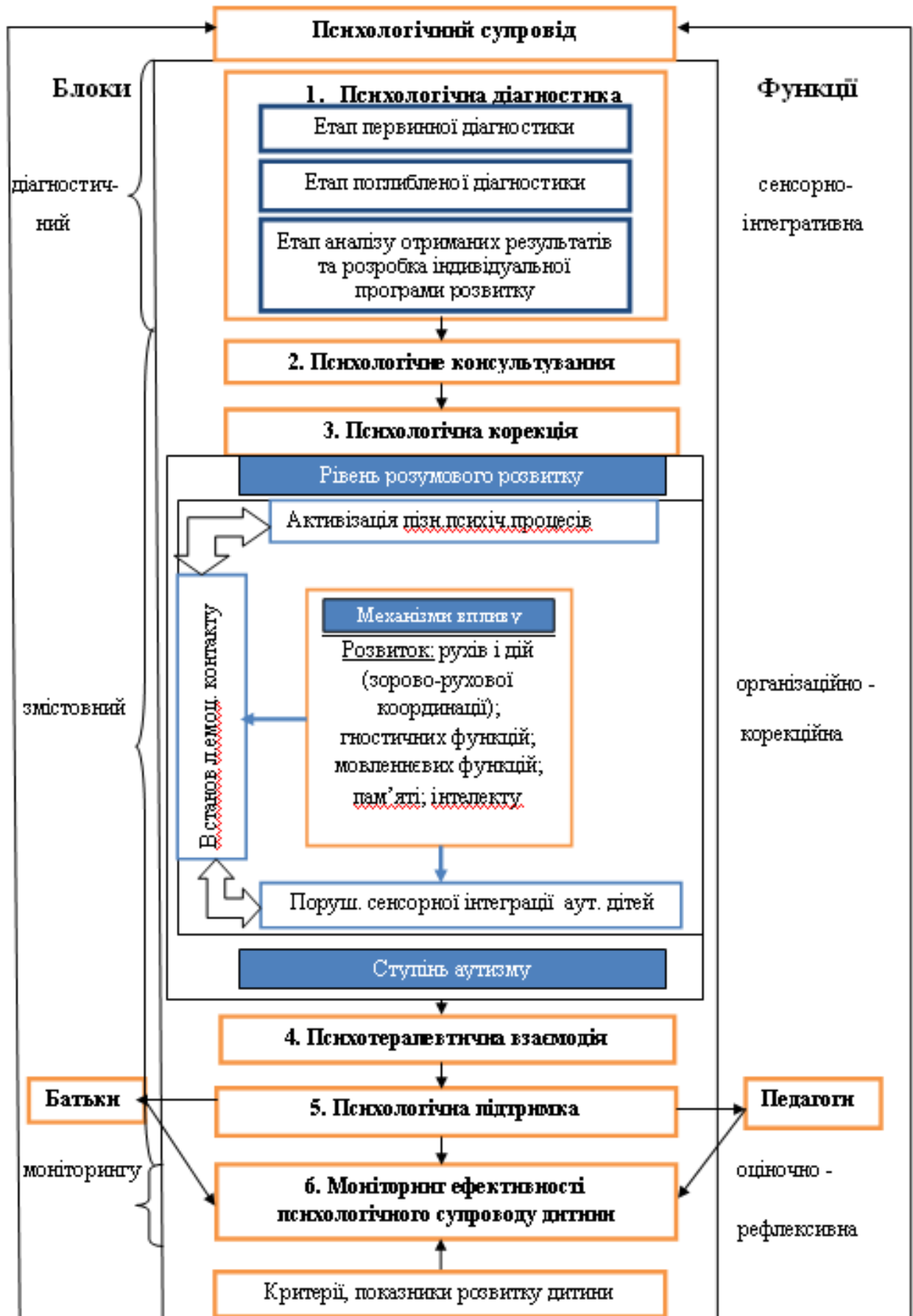

Рис. 1. Модель системи психологічного супроводу аутичних дітей

2) психологічної корекції (представлено зміст індивідуального маршруту аутичної дитини, спрямованого на такі компоненти: «активізація пізнавальних психічних процесів», «подолання порушення сенсорної інтеграції аутичних дітей» та «встановлення емоційного контакту спеціалістів з аутичною дитиною»). Представлена модель психологічної корекції була розроблена у відповідності з результатами факторного, кореляційного та дискримінантного аналізів;

3) психотерапевтичної взаємодії (використання додаткових методів комунікації з оточенням, вираження своїх емоцій);

4) психологічної підтримки (обговорення емоційних проблем і переживань, пов'язаних із проявами аутичної дитини у сім'ї).

У межах блоку моніторингу було здійснено оцінювання результатів впливу психологічного супроводу на рівень розвитку дитини.

Реалізація описаної вище моделі проводилась у межах формувального експерименту. З метою перевірки дієвості розробленої моделі реалізований контрольний експеримент, в якому було зафіксовано: «зниження ступеня аутизму» (СА); «підвищення рівня розумового розвитку» (РРР); «покращення функціонування психічних процесів: а) «активізація пізнавальних психічних процесів» (АПП), б) «встановлення емоційного контакту» (ВЕК), в) «сенсорна інтеграція аутичних дітей для подолання їх надвразливості» (СІ).

Кількісні дані, що відтворюють виявлені зміни наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка психічного розвитку аутичних дітей експериментальної та контрольної груп

Сфери впливу	Середнє значення різниці між першим і другим діагностичними замірами ($M \pm m$)		T	p
	експериментальна група	контрольна група		
РРР	1,51 ± 0,13*	0,28 ± 0,23	4,045	0,0002
СА	-5,25 ± 2,13*	+2,01 ± 1,86	2,513	0,018
АПП	-1,96±0,23*	0,12±0,56	2,846	0,0081
ВЕК	-1,02 ± 0,55	1,33 ± 0,59*	2,718	0,0112
СІ	-1,15 ± 0,25*	-0,51 ± 0,17*	2,194	0,0374

* Наведені зсуви достовірно ($p < 0,05$) відрізняються від нульових.

За шкалою оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS) простежувалось істотне зниження ступеня аутизму в експериментальній групі (ЕГ), тенденція

до підвищення та стійкість показників ступенів аутизму в контрольній групі дітей (КГ). Наведені дані ілюструють значне підвищення рівня розумового розвитку та покращення у всіх вищеописаних сферах дітей, що увійшли до ЕГ. Результати контрольного експерименту підтверджують попередньо визначені основні чинники ефективності психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі, якими є: АПП, СІ, ВЕК.

Отже, кількісно та якісно проаналізовані дані слугують аргументацією дієвості розробленої системи психологічного супроводу аутичних дітей дошкільного віку. Організація цілісної психологічної допомоги у системі психологічного супроводу сприяє активізації психічного розвитку аутичної дитини, формуванню у неї адекватності поведінкових реакцій, а також – зниженню агресивних та аутоагресивних проявів поведінки, що сприяє міжособистісним взаєминам з дорослими та однолітками, та адаптації цієї дитини в суспільстві.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дало змогу сформулювати загальні висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та експериментальне дослідження сутності, особливостей психологічного супроводу, закономірностей і механізмів розвитку аутичних дітей.

1. Теоретичний аналіз та узагальнення наукових підходів до розкриття психологічного супроводу дали підстави стверджувати про достатній рівень розробленості механізмів, напрямів, видів, умов надання психологічної допомоги дітям. Зазначається, що психологічний супровід спрямований на створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку, адаптації, емоційного благополуччя аутичних дітей. Існуючі дослідження психологічного супроводу дітей із нормою розвитку та з психофізичними вадами не розкривають його особливостей стосовно аутичних дітей на етапі дошкільного дитинства в умовах їхнього організованого перебування у дошкільних закладах.

2. Вивчення феномену психологічного супроводу аутичних дітей свідчить, що його ефективність залежить від таких показників як: психологічний зміст, координованість учасників та складників, логічна послідовність здійснюваного впливу. Виявлено 3 різні види психологічного супроводу: «цілеспрямований, координований, послідовний», «частковий, різноспрямований, довільний», «фрагментарний, хаотичний, розбалансований», які детермінують ступінь аутичних показників.

3. Обґрунтовано методика діагностики психічного розвитку аутичних дітей дошкільного віку, що передбачає поетапну реалізацію первинної, поглибленої діагностики, аналіз отриманих результатів та розробку індивідуальної програми розвитку дитини. Основними показниками розвитку аутичних дітей визначено рівень розумового розвитку, загальної та дрібної моторики, зорово-рухової координації, розвитку мовлення, рівноваги,

латералізації, ступінь аутизму, адекватність зорових, слухових, чуттєвих та емоційних реакцій, поведінки та здатності до наслідування.

4. Виокремлено, описано і експериментально вивірено наявність трьох ступенів аутизму дітей дошкільного віку: перший ступінь характеризується окремими, другий – легкими (помірними), третій – важкими аутистичними порушеннями. Відмінності між групами дітей полягають у обізнаності в особистих даних, адекватності, критичності, гнозисі, експресії емоцій, настрою, проявах агресивності або аутоагресивної поведінки. Значні відмінності виявлено у рівні розумового розвитку, зокрема, існують труднощі у мовленні та мисленні.

5. Встановлені суттєві та додаткові ознаки, які можуть використовуватись у діагностиці для розмежування порушень аутизму та затримки психічного розвитку: ступінь аутизму; порушення сенсорної інтеграції аутичних дітей; рухи і дії; рівень розумового розвитку дитини; порушення активізації пізнавальних психічних процесів (АПП); гнозис; здатність до просторової організації стимульного матеріалу і зорово – моторної координації. Суттєві відмінності в дітей з аутизмом та зі затримкою психічного розвитку виявлено за такими параметрами: ступінь аутизму, порушення сенсорної інтеграції, рухи і дії, порушення активізації пізнавальних психічних процесів.

6. Розроблена та апробована модель психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі містить три блоки: діагностичний, змістовий та моніторинговий, основними функціями яких виступають: сенсорно-інтегративна, організаційно-корекційна та оцінювально-рефлексивна. Діагностичний блок забезпечує створення передумов психологічного супроводу та передбачає виконання індивідуальних програм корекції і розвитку. Змістовий блок містить програму психологічного супроводу дитини, диференційовану за чотирма напрямками: психологічне консультування, психологічна корекція, психотерапевтична взаємодія та психологічна підтримка. Блок моніторингу передбачає оцінювання ефективності впровадження супроводу за станом розумового розвитку, ступеня аутизму в когнітивній та емоційній сферах аутичної дитини.

7. Кількісний та якісний аналіз результатів контрольного експерименту свідчить про ефективність запропонованої системи психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі відображеної у розробленій моделі. Визначено основні чинники її ефективності: «активізація пізнавальних психічних процесів», «встановлення емоційного контакту спеціалістів з аутичною дитиною», «сенсорна інтеграція аутичних дітей для подолання їх надвразливості». Критеріями ефективності психологічного супроводу дитини із аутизмом виступає: зниження ступеня аутизму, підвищення рівня розумового розвитку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі. Подальшого теоретичного осмислення та експериментального вивчення потребують питання психологічного супроводу в інших вікових групах, визначення

особливостей впровадження різних видів психологічної допомоги, соціалізації аутичних дітей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Лепех Х. В. Особливості психологічної діагностики аутичних дітей в умовах загальноосвітньої школи / Х. В. Лепех // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т. XIII, ч. 5. – С. 168–175.

2. Лепех Х. В. Психологічна готовність до школи дітей з аутизмом / Х. В. Лепех // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Медобори – 2006, 2012. – С. 339–346.

3. Качмарик Х. В. Психологічні особливості дітей з порушеннями аутистичного спектру / Х. В. Качмарик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер. : Психологічні науки : зб. наук. праць. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 103. – С. 147–152.

4. Качмарик Х. В. Особливості інтелекту дітей зі спектром аутистичних порушень / Х. В. Качмарик, К. О. Островська // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2012. – Т. XIV, ч. 5. – С. 94–103.

5. Качмарик Х. Особливості психологічної діагностики аутичних дітей у системі психологічного супроводу в умовах дошкільної установи / Х. Качмарик, К. Островська // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 29. – С. 144–150.

6. Качмарик Х. В. Особливості психологічного супроводу навчання аутичних дітей / Х. В. Качмарик, К. О. Островська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць / за ред. В. М. Синьова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 23. – С. 370–374.

7. Качмарик Х. В. Особливості індивідуального маршруту психологічного супроводу аутичної дитини в умовах дошкільної установи / Х. В. Качмарик, К. О. Островська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – № 24. – С. 338–344.

Статті у зарубіжних виданнях

8. Kachmaryk Kh. Psychological peculiarities of the children with the autistic spectrum disorder / Kh. Kachmaryk // The Journal of Education Culture and Society (the international scientific journal founded by Aleksander Kobylarek). – Wroclaw, 2013. – No. 2. – P. 162–172.

Статті у загальнонаукових виданнях

9. Лепех Х. В. Особливості психологічного супроводу аутичних дітей в умовах загальноосвітньої школи / Х. В. Лепех // Вища освіта України. Тематичний вип. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Додаток 2. – 2011. – № 3, т. VI (31). – С. 240–248.

10. Качмарик Х. В. Психологічний супровід дітей з аутизмом у реалізації індивідуальної програми розвитку / Х. В. Качмарик // Психологічні виміри культури, економіки, управління : зб. статей / упоряд. О. М. Лозинський. – Львів : Ліга Прес, 2014. – Вип. 3. – С. 34–38.

Матеріали конференцій

11. Лепех Х. В. Психологічні особливості соціальної інтеграції дітей з порушеннями розвитку у початковій загальноосвітній школі / Х. В. Лепех, К. О. Островська // Тези звітної наук. конф. філософського факультету. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Вип. 8. – С. 240–242.

12. Лепех Х. В. Особливості психолого-педагогічного дослідження дітей з аутизмом / Х. В. Лепех, К. О. Островська // Тези звіт. наук. конференції філософського факультету. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 9. – С. 211–214.

13. Качмарик Х. Особливості інтелекту дітей із спектром аутистичних порушень / Х. Качмарик, К. Островська // Тези звітної наук. конф. філософського факультету / відп. за вип. проф. В. Мельник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Вип. 10. – С. 295–300.

АНОТАЦІЇ

Качмарик Х. В. Особливості психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2015.

Дисертація присвячена комплексному вивченню особливостей психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі. Проведене експериментальне вивчення особливостей психологічного супроводу виявило 3 його види: «цілеспрямований, координований, послідовний», «частковий, різноспрямований, довільний», «фрагментарний, хаотичний, розбалансований», які детермінують ступінь аутичних показників. Експериментальне вивчення психічного розвитку дітей з аутизмом дошкільного віку дало підстави для виділення трьох ступенів аутизму дітей означеного віку: перший ступінь характеризується окремими, другий – легкими (помірними), третій – тяжкими аутистичними порушеннями. Теоретично обґрунтована, розроблена, та апробована система психологічного супроводу дітей з аутизмом, яка містить блоки: діагностичний, змістовий та моніторинговий. Визначено основні

чинники ефективності психологічного супроводу аутичних дітей у дошкільній установі, що доведено експериментально.

Ключові слова: аутизм, аутистичні порушення, ступінь аутизму, психологічний супровід, чинники ефективності психологічного супроводу, особливості психологічного супроводу.

АННОТАЦИЯ

Качмарик Х. В. Особенности психологического сопровождения детей с аутизмом в дошкольном учреждении. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.08 - специальная психология. - Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному изучению особенностей психологического сопровождения детей с аутизмом в дошкольном учреждении. Проведено экспериментальное изучение особенностей психологического сопровождения, в результате которого выделено следующие его виды: «целенаправленный, координированный, последовательный», «частичный, разносторонний, произвольный», «фрагментарный, хаотичный, разбалансированный», которые детерминируют степень аутистических показателей. Теоретически обоснована и экспериментально апробирована поэтапная методика диагностики психического развития детей с аутизмом дошкольного возраста. Исследованы и определены психологические особенности детей с разной степенью аутизма. У детей с легкой (умеренной) и тяжелой степенью аутизма существенные различия наблюдаются в уровнях умственного развития, а также по таким параметрам, как: общая моторика, зрительно-двигательная координация, латерализация, зрительные и чувственные реакции, мануальные способности, графомоторика, речь, подражание, установление эмоционального контакта и сенсорной интеграции в пользу детей с легкой или умеренной степенью аутизма.

С помощью дискриминантного анализа приведены дифференциальные возможности «Карты наблюдения», что позволило отнести ее к дополняющим методикам для дифференциальной диагностики аутизма, задержки психического развития и нормативного развития. В совокупности с другими методиками показатель корректности классификации трёх групп детей составляет 93,6%.

Экспериментально апробированная модель психологического сопровождения детей с аутизмом в дошкольном учреждении содержит три блока: диагностический, содержательный и мониторинговый, основными функциями которых выступают: сенсорно-интегративная, организационно-коррекционная и оценочно-рефлексивная. Диагностический блок предполагает создание предпосылок психологического сопровождения и реализацию индивидуальных программ коррекции и развития. Содержательный блок – программу психологического сопровождения ребенка, дифференцированную по четырем направлениям: психологическое консультирование,

психологическая коррекция, психотерапевтическое взаимодействие и психологическая поддержка. Блок мониторинга предусматривает оценивание эффективности внедрения сопровождения по показателям умственного развития и степени аутизма в когнитивной и эмоциональной сферах аутичного ребенка.

Представлено содержание индивидуального маршрута психологического сопровождения аутичного ребенка, состоящего из следующих компонентов: активизация познавательных психических процессов; преодоление нарушения сенсорной интеграции аутичных детей и установление эмоционального контакта с аутичным ребенком.

Основными критериями эффективности психологического сопровождения ребенка аутизмом являются: снижение степени аутизма; повышение уровня умственного развития, общей моторики, зрительно-двигательной координации, равновесия, латерализации, мануальных способностей и графомоторики; повышение адекватности зрительных, слуховых и чувственных реакций, поведения; повышение уровня развития познавательных способностей, способности концентрировать внимание, речи, способности к подражанию, к социальному взаимодействию. Свидетельствует об эффективности представленной модели психологического сопровождения также повышение уровня функционирования в следующих областях: «активизация познавательных психических процессов», «установление эмоционального контакта специалистов с аутичным ребенком», «сенсорная интеграция аутичных детей для преодоления их сверхчувствительности».

Ключевые слова: аутизм, аутистические нарушения, степень аутизма, психологическое сопровождение, факторы эффективности психологического сопровождения, особенности психологического сопровождения.

ABSTRACT

Kachmaryk H. B. Features of Psychological Support for Autistic Children in Preschool Institutions. - Manuscript.

Dissertation for submitting a scientific degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.08 - special psychology. - M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Kyiv, 2015.

Dissertation is devoted to the complex study of the features of psychological support for autistic children in preschool institutions. An experimental study of psychological support is carried out. Diagnostic tools for children with autism of preschool age is presented and experimentally verified. The criteria, levels and indicators for progress of autistic children are grounded. Theoretically well-founded, developed and tested system of psychological support for children with spectrum of autistic disorders is presented as a model containing the following blocks: diagnostic, monitoring and contents. The main factors affecting the psychological support for autistic children in preschool institutions are determined: «activation of cognitive mental processes», «establishing of emotional contact of specialists with an autistic

child», «sensory integration of autistic children to overcome their supersensibility», that confirms the validity of the proposed system of psychological support.

Key words: autism, autistic disorders, degree of autism, psychological support, factors for efficiency of psychological support, features of psychological support.